

Tehetség, tudás, álmoképesség

Európa, midőn a 19-20. század fordulóján távoli kultúrákból vett mintázatok és nemzeti stílusművészeti hagyományok fejlesztési bővületébe tért át, nem mulasztotta el újonnan fölpezdülő nagyvárosi élettereinek stiláris áthangolását olyan kulcsfontosságú révén, melyet legközvetlenebbül szecessziónak nevezünk. Az Art Nouveau, Modernismo, Jugendstil, Modern Style épület- és üvegfelületeket átható, erkélyek, parkok, paloták, középítmények, tárgygyűjtemények, belső terek indázott vonalait korszakosan mindenre ráerőltető hatásként a gazdagság/gazdagság, ékesség, kecs és stíl megannyi jelét viselte, a puritán mód pompázatoság új hatásegységével azután a nemzeti stílusörökséget, népi kultúrát és iparművészetet is magához édesgette. Ezt a nemzetközi, speciálisan európai dimenziót fogta át *Barcelona/Brussels/Budapest 2011* címmel az a katalógus, melyet a magyar elnökség alkalmából a Nemzeti Múzeum vállalt kiállítási kiadványként, továbbá kerítéseire, nyilvános térbe szerelt attrakcióként. *Az európai szecesszió nagymesterei* című kötet²³⁹ (alcímében pontosítva: *Antonio Gaudí / Victor Horta / Lechner Ödön*) azt a földrészt-élményt jelentette meg, melyben a kötelékek, kapcsolatok, kölcsönhatások határokon átnyúló közvetlenségei, a kultúra élő értékeinek termékenyítő hatásai, a modernizálódó európai városiaság fémekben-üvegben-betonban formálódó színhelyei portálok, parkok, erkélyek, rácsozatok, homlokzatok, lépcsőházak, belső kertek, ablakkeretek, mennyezetek, korlátok, kerámiák, bútordíszek és más cizellálások alakjában a szecessziós összhatást, a létmód és egzisztálás új művészeti irányát konstruálják meg.

A katalógus szövegében hangsúlyos helyet kap a hazai szecesszió egyik legkiválóbb értője és ismeretője, Keserü Katalin. Az „áramló tér” barcelonai példái (Casa Battló, Casa Milà, Güell Park és palota, Sagrada Família) mellé emeli *Lechner Ödön* épületterveit, a „belülről kifelé és kívülről befelé” olvasható budapesti (Földtani Intézet, magánvillák,

kőbányai plébániatemplom, Iparművészeti Múzeum, Postatakarékpénztár, Thonet-ház) és vidéki (kecskeméti városháza, kolozsvári épületek) térplasztikáit, belső terek – életet és mozgást a „korszellem” tónusában érvényesítő – komplexitását, a korszakban európai díszítőrangot kapott művészt, aki *Gaudí* rézműves szemléletmódjának hagyományaihoz híven ornamentikákba fogalmazta életélményét és hagyományköttőségét. Utóbbi jelentőségéről Fina Parés és Laina Vinaixa írása szól árnyaltabban, hogy kettőjüket a hasonlóképpen dinamikus fejlődésnek indult Brüsszel alkotójaként megbecsült *Victor Horta* (Tassel-ház, Frison-ház, Maison du Peuple, Szépművészeti palota, Központi pályaudvar, Eetvelde-villa – ma Horta-múzeum) lendületes és vibráló fémterveinek, homlokzatainak, belső térformálásainak összhatásával ismertessen meg bennünket Françoise Aubry. E kölcsönhatások, kötelékek, átvételek, nyitottságra éhes korszakos figyelem talán a legintenzívebb összhatás a lefegyverzően intenzív fényhatások, kompozíciós logikák és színtömegek hullámtermészetét kihasználó album oldalain. A magyar-francia-angol szövegrész mellett ez mintegy ötven oldalnyi illusztráció, mely fotóanyagból derűsen süt és sugárzik a moderált cicomák harmonikus kölcsönhatásainak, lendületes békeességének és egész új szellemiségének egyensúlya. E laza művészeti- és városkötelékben az alkotói tudás tehetségbe öltözött változatai és az álmittas másképplátás esélyei rendkívüli összhangban uralkodnak, alig erőltetetten bizonyíthatva azt is, milyen más világok és körülmények, státuszok és életutak harmonizálhatnak egy európai térben, korszakos ideáktól és nyitott terektől áthatott formszépségek tartományaiban. A természet metaforáit vasban, virágokban, gyökerekben, szűrt fényekben vagy derűs összlátványban kimunkáló attitűd a kor jellegzetes, neves, népszerű személyiségeinek mintegy evidens ráhangoltságát tükrözi, mely akár fémekben, üvegben, kerámiában, épületformákban, famegmunkálásban mintegy „szintetikus mértant” (*Gaudí*) alakított ki. A nyilvánosságba nyíló udvarok, kertek, horizontok, köz- és magánépületek a közvetlen kapcsolatok nélkül is „hagyomány és képzelet, az anyag és a szellem egységébe vetett bizalom” alapján összekötik őket. Élő és mozgó, fejlődésnek lódult és önértékére ébredő „természeti és

239 A kiállítás kurátora és koncepciójának kimunkálója Keserü Katalin, a katalógus szerkesztője Dávid Judit, szerzői pedig Keserü Katalin, Françoise Aubry, Laia Vinaixa, Fina Parés. Hungarofest, Budapest, 2011., 113 oldal, magyar-francia-angol nyelven.

humán erők” felszabadításának ars poeticájával (írja Keserü, 6-8. old.) mintegy az álomképesség kötelezettségének mércéjét teremteték meg, a lét kézműves formálásának eszméjét alkották újra.

Köz(életi) szolidaritás-hálók és közösség-igény

Makro- és mikroközösségi, formális és kapcsolathálózati, bizalmi és szociális áttekintés együttes hatásai, metszeti és adatai kellenek ahhoz is, hogy társadalomkutatói nézőpontból a kortárs magyar társadalom jelenvaló kötelekeit feltárni és megnevezni lehetséges legyen. Súlyos konklúziókkal szolgál ez a mai szecessziós öszkép is, miként Utasi Ágnes korszakos könyvében,²⁴⁰ mely életformáink és értékrendünk mai közösségi létviszonyait nevezi meg azzal a konklúzióval: a népesség négyötöde készséggel vagy kénytelenséggel elviseli, hogy a fölérendelt ötödik ötöd vesse alá a közéleti aktivitás terén, politikai aspirációk szféráiban és kapcsolathálózati összetartozásokban is. A „szecesszió” köztéri jelenléte a társadalmi részvétel terén is megmutatkozik: a politikai kivonulást/elkülönülést jelző magartási megfelelők – az életfeltételi elágazásokkal párhuzamosan – összefonódásokat és leválásokat mutatnak, ha a közösségi kapcsolatok, szociális hálók, bizalmi tőkék és domináns értékek szempontjából tesszük mérlegre őket. Utasi tizenkét nagyobb fejezetben (a tizenharmadik egy angol változata az összefoglaló tizenkettediknek) a közösség, bizalom, szolidaritás és társadalmi részvétel nemzetközi trendjeit, hazai változásait, közéleti folyamatok mutatóit és válságait tárja föl, mégpedig szervezett-formalizált közösségi, baráti, települési, kisközösségi, családi, civil szervezeti és virtuális mezőben, külön figyelemmel a falusi, európai, primer és magántársasági összetartozásformák változataira. Kutatása, mely a közösségi kapcsolatok igényét mint a társadalom demokratikus berendezkedésének (avagy e körülmények megújításának, újraépítésének) esélye körül indult, a feltörekvők és a nyomorgók, a közösen fellépő vagy érdekérvényesítő, és a versenytársadalmi szférában bizalommentesen előrerukkoló polaritást írja körül (számos ábrával, adatsorral, elemző eredménnyel, levezetéssel). Két alapkötéléket tárgyal a kötet hosszán át: a közös-

séget és a közéletet, ezek kölcsönhatásait, a társadalmi részvételi érdekeltség változataival és prognózisaiival.

Az öszkép árnyalására épp alkalmas két-és-félszáz oldal itt csak sugallatokban idézhető fel, de ami kihívóan érdekes, az épp a közösség-fogalom tesztje: ha a makrotársadalom teljesen atomizált egyének öszképét nyújtja is, a közösségi erők tesztjeként elvégzett kísérlet mégis azt mutatja, van kihez fordulnia a négyötöd társadalomnak, ha a szükség úgy hozza. Viszont átalakulnak a társkapcsolatok (1989 és 2009 között 27-ről 42%-ra nőtt a szinglik részaránya), málladozik a családforma, kiperegnek a távoli rokonok, szülő helyett felnevelő veszi át a mértékadó szerepet, növekszik a nagyik hatása, csábítóbbak lettek a civil szervezetek (minden negyedik egyén számára), közéleti aktivitást talál magának minden ötödik, s a mélyben ugyan, de hatása van a biztonságot adó közösségi információknak, normáknak, tudásnak, jóllétnek mindarra, amiről mint közéletéről szoktunk gondolkodni-beszélni. Lokális vezetők hivatástudata, alacsony műveltségi szintűek kimaradása, vélemény-elit funkcionális sikere, összességében jól működő közösségi létszféra részletkérdései – ezek teszik korszakosan fontos öszgező művé Utasi kötetét. /Hivatkozásjegyzéke is mutatja, hogy saját műveinek 1990 és 2010 közötti alpmunkáira építeni tud, a fölhasznált szakirodalom pedig a makro- és mezo-szintű társadalomképek túlsúlyával jellemző, s bár kevés a szociálpszichológiai forrásmű, úgy hiszem: Utasi könyve egy kortárs „közösségek rejtett hálózata”, ami Mérei Ferenc alapozó szociometriai alpművével hasonlítva nem kis eredmény... – azzal a különbséggel, hogy a társadalom alapszövetét jellemző szolidaritás fogalomváltozása és a közélet szerepének, értelmének jelentésmódosulása is bőven belejátszik abba, amit Utasi a közéletéről való politológiai információk terén feltár. Vagyis nem pszichológiai, hanem politikatudományi a határterület, ahol a legkiterjedtebb köteleket formálja meg a Szerző, de a szociológia társadalmi gyakorlat és társadalmi tudat szintjén megragadható öszképével szolgálva/. A közösségi lét és közéleti attitűd mérései a közéleti praxis változásának mutatóival kiemelkedő szerepet tulajdonítanak a közviselkedésben legfölkészültebb egyötöd népességre vonatkozóan, s ez minden szociális összefüggés dacára megrázó szecessziót mutat. Másképp hangolva: a széteső világ globális sodrásába fulladt négyötöd számára a közösség mint érték csupán legitim vízió, de nem vágykép, helyette pártkötődést választ inkább, a

240 *Kötélékben. Szolidaritás-hálók és közélet.* MTA Társadalomtudományi Kutatóközpont – Belvedere Meridionale, Szeged, 2013., 259 oldal.

közéletiség fogalmába a pártpolitikai besorolódást, megfelelés-kötelezettséget többre értékelve. S ha ehhez vesszük a vidéki (vélt-képzelt-álmodott) közösségiség mutatóit, ott is a gyenge lokális kötések és egytőd-vezérelt közpolitikai arányok köszönnek vissza. A hierarchizálódási mutatók, a politikai tagoltság adatsorai a helyi szinteken majdnem ötven százalékos érdektelenséget tükröznek, amivel ugyan európai középmezőnyben maradunk, de a politikai viselkedés mutatói terén a bolgár/török/román/ukrán partnerségbe kerültünk, nem pedig a brit/francia/német/belga büvökörbe. Ennek – a kötet így talán nem állítja, sőt összképével mindig optimista egyenleget vetít elénk – „a jólétben élő, művelt, egyenlőségre törekvő demokratikus társadalmakban” a források megléte lehet következménye, mely a participáció gazdasági vetületeit következetesen a társadalmiakkal együtt mérlegeli, nem pedig a hiányos társadalmi részvétel elit számára kamatozó „közhaszná” oldaláról. A kontroll-országok többségét a közelmúltban megkímélte minden változás a nemzetközi traumáktól és diktatúrától, míg a harmonikus fejlődésről ábrándozni sem kész világokban a harmóniák hiánya és a bizalom szakadékaik építik újra a kortárs tekintélyelvűség esélyeit (220-223. old.). A bizalom és a közösség feltételeinek új koordinátái mostanság a kisközösségi összetartozás hiányjelenségeit is tükrözik: a „negatív együttmozgások” felemás modernizációs és elzárkózásra hajlamosító szűklátókörűséget stabilizálnak (205-207. old.), e megosztottság stabilizálása a központi hatalom érdekének is, játszmaínak még inkább megfelel... (192-194. old.). Mindehhez a hatalomhűség, a befolyásos pozíciók piacának vonzása, a jómódúsági kapcsolatháló erősödésének és védelmi funkciójának összehatása is hozzájárul, a helyi közéleti készség ebből fakadó szűkülése viszont a patronusok és kliensek jövődvi társadalmának kiépüléséhez nyújt biztosabb alapot (43-48. old.).

Utasi körképe valahol biztató, a kötékek terén inkább lehangoló, az időiségben és ritualizálódó hatalmi játszmák területén pedig legfőképpen riasztó..., a mechanikus szolidaritás és közösségi védőháló-technikák hiányával terhelten egyenesen katasztrofális... Ezt én mondom, nem Ő... – a közéletiségről és önszervező hajlandóságról lemondók megdöbbenő aránya (a magyar társadalom fele!) ezt már a tekintélyelvű világ készséges előkészítéseként sem éli át. S a közélet ettől döbbenetes – ebben a kötetben is, a hétköznapi létben még úgyabbul.

Tekintélyelvű vagy demokratikus? Hierarchikus látásviszonyok

Csepeli György, Murányi István és Prazsák Gergő kétségbejítően izgalmas kutatásba fogott az ELTE Társadalomtudományi Kara révén, épp a társadalmi értékteremtő és értékmentő, közelebb-ről a tekintélyelvű és a demokratikus személyiség-orientációk aktuális állapotáról, a nemzeti tudat, újradikalizmus, diszkriminációs hajlandóság és intoleráns viselkedéstípusok tárgykörében. Az *Új tekintélyelvűség a mai Magyarországon* című kötet²⁴¹ a recenziómnak keretet adó kulcsszó legharsányabb kontrasztjait (is) tartalmazza, előítéletek, családi és vallási háttér, társadalmi státusz, kontroll és dogmák, nemzeti tudat és jelképek, paranoiák és tragédiák, diszkrimináció-típusok és radikalizálódás, elköteleződésen alapuló szabadság vagy tekintélyelvű vezetés, hitelesség és jövővíziók megannyi változatában. Ennek körvonalait és a tekintélyelvűség hazai, európai, térségi, szociális és mozgalmi dimenzióit a perspektíva határán valamiképp az „ígéret-haza” képlékeny tüneménye, a vágyott-remélt-idealizált nemzeti konstruktum élteti, nemegyszer szemben a földrészünkre jellemző modernizációs folyamat, a nemzetállamot osztályokra és ellentétekre, külső és belső érdekkörökre, vetélytársakra és ellenségekre kondicionáló folyamatokkal vagy nyugati modellekkel. A Szerzők a tekintélyelvű modernizációk és gyarmatpolitikák veszteseit térségünkben megnevezve, s az identitás-vállalásban mentális örökségként továbbhordott közösségi hisztériák tekintélyelvűség-formáira utalva túpontosan megjelenítik azokat a mintázatokat, melyekből az új tekintélyelvűség, a nyílt és demokratikus gondolkodás helyetti zárt és autokrata verziók jelenléte, a belső szükségletek és a nukleáris család pozícióvesztése miatti vezérelvűség-beállítódás részletező árnyrajza sejlik föl, s mindezt empirikus kutatásuk mintegy félszáz oldalnyi függelékével is igazolhatóvá teszik. Összegzésükből kiderül az is, hogy a Konfliktus Monitor által reprezentált projekt és kontroll-mintavételi kiegészítése a nemzeti radikális szervezet vezetőivel és tagjaival készített interjúkra építve lehetővé teszi egy „zártan értelmezett” magyar identitás kategorizáló elgondolását, lehetővé teszi a külső világ mint fenyegető, ellenséges közeg értelmezését, a történelemfölfogás „ellentörténelemként” hangsúlyozott

241 Csepeli György – Murányi István – Prazsák Gergő: *Új tekintélyelvűség a mai Magyarországon. Társadalmi csoportok hierarchiájának látásviszonyai*. Apeiron Kiadó, Budapest, 2011., 248 oldal.

magyar verziójának kultikus és etnocentrikus képviselőjét. Ezzel pedig a „régí tekintélyelvűséghez” képest (hagyományos női-férfi szerepek, ideális család, közösségi kötelékek) egy új, a szociális dominancia elfogadását is tükröző sajátos tekintélyelvűséget konstruál magának ez a beállítódás, ellenséges csoportok megnevezésével erősített szabadságfölgőst érzékenyít a környezeti és társadalmi kérdések iránt, nosztalgikus elképzeléseket dédelget a nemzeti azonosságtudat és ennek (autokratikus, szélsőséges) előképei iránt, látszólag hátrítva a fasiszta, rasszista, antiszemita stigmákat, egyúttal patetikus motivációk (katonai hagyományok átörökítése, nemzeti érdekek védelme, tenni akarás az országért, stb.) vállalásával szorgalmazza a zárt „mi-tudat”, a rejtőzködés és intimizálódás, a belső törésvonalak mentén és a kizsákmányolókkal szemben indokolt ellenállás feladatát. Sűrű, sötét, a nemzeti radikalizmus félelmes súlyát a maga rejtett árnyaltságában is drámaian fölmutató kötet ez, a recenzensnek az elismerésre érdemes és kivételes szakmaiság tűnik föl elsőként és sokadik kézbevétele is, valamint a megértő kezelésmód és az árulkodó vészjelek tömege olvastán ébredő köteleességtudata, hogy legalább jelzést adjon a kötet létéről. Ha nem lenne épp ettől már „gyanús” is bizonyos olvasók számára, röviden csak „kötelező olvasmánynak” nevezném a társadalomtudományok terén.

Ha van is intézményes és közéleti kötődés megannyi, van publikus kapcsolatszerveződés és tekintélypártoló közgondolkodás is, ezekben mintha szakrális csoport lenne, temérdek (a lélekvezetés elterő módszereit megjelenítő) társadalmi kötelék van párhuzamosan, melyekben a felkent vezető szerepe mértéken felüli vagy konvenciókban szabályozott. Az utóbbi időkben megjelent írások sora épp arra hívja föl figyelmünket, mennyi öntörvényűségében is izgalmas, szakrális dimenziókban is hatékony elem harmonizál egymással, millenáris mozgalomtól tekintélykeresők körein át, önszervező közösségekről leválasztódó titkos társaságig bezárólag, mint társas beszéd, intim kapcsolatrend funkciója. A szakrális források mellett tehát az intimizálódott kollektív kultuszfenntartás programja, s ennek hagyománykötött alakzatait kiegészítő mutatkozások is kitartó elszántsággal beépülnek a hitvilág-építések, társadalombefolyások kortárs folyamataiba... Kötelékké lesznek, avagy pányvává, s kiszolgáltatottá teszik mindazokat, akiknek kapcsolathánya, közélet-deficitje, kommunikáció-fosztottsága vagy alárendeltségi kitétsége csakis fokozódott az elmúlt években (vagy a rendszerváltó negyedszázad folyamatában).

Tárt kapuban színterápia

A Tárt Kapu Galéria 2012-ben nyitotta meg újra kapuit, hogy az „outsider art”, a vizuális művészeti terápiák mellett a hajdan lipótmezői „art brut” kiállítóhely örökségének folytatásaképpen a gyógyító- és tolerancia-programmal kiegészített műhelymunkáknak adjon helyet. Nyitottságot, elfogadást, segítő és humánus attitűdöt készítő, közönséget és érdeklődőket is bevonó gyógyító művészet ez – alkalmas lehet az előítéletek oszlatására, elutasítások és félelmek oldására, emellett az alkotások a lerombolt, elutasított, pszichésen zavart elmét vezetik át a művészi alkotás aktusával olyan „marginális kreatív” ágak művelői közé, ahol beteggé lett művészek és művésszé lett betegek találkozhatnak. Nem-intézményes művészetformálás ez, hanem közösségbe és gyógyulásba segítő alkotói tevékenységfolyamat színtere, ahol az önfelszabadító közvetlenség a társadalmon kívülieket is átköti a testi-lelki bajok más dimenzióihoz. Az alkotás manifesztumai a távolság csökkentői a kietlenség és elhagyatottság palettáján. Élmeylemzést és átélés-tónust ad mindazon tartalmaknak vagy akaratoknak, melyek a nemverbális világokban teljesebb presztízzsel bírnak. A koncentrált alkotói én, a megosztott belső színvillág kivetített látvány-egésze megragadást, visszajelzést, eseményszintű értelmezést kínál azoknak, akiket a társadalmi partvonal másik oldaláról szimplán „örülteknek” gondolnak.

A Tárt Kapu Galéria első katalógusa²⁴² az autentikus alkotás lehetőségének programjával indított edukációs kísérlet, a művészetterápia színes reintegrációs gyakorlatát a kiállítási színtérbe hozó eredmény, melynek „forrása az alapvető emberi tapasztalat és a spontán invenció. Olyan alkotásoknak kell lenniük, melyeket az alkotó saját pszichéjéből, impulzusaiból és állapotából hoz létre, anélkül, hogy bármiféle szabályt vagy külső körülményt elfogadna. Ezek a művek akkor is érdekelnek minket, ha nyersegek vagy ügyetlenek” (Jean Dubuffet). S ha még a tárt kapukon kiáradó szín-tengerek között (a marginalitást legalább elfogadó) társadalmi fogékonyság is elérhető ez úton át, akkor a megértő befogadás a reintegráció társadalmi színeivel is hozzá tud járulni a művészet és élet szimbiózisához, a gyenge kötések erősítéséhez.

242 Anginé Szántó Ibolya – Komáromi Erzsébet Katalin – Tóth Eszter: *Tárt Kapu Galéria. Válogatás az első magyar art brut galéria gyűjteményéből.* Gyógyfoglalkoztatásért Alapítvány, Budapest, 2013., 68 oldal.

A kiadvány bevezető írásai részint tárlatnyitók, köszöntő és értelmező szövegek (Plesznivy Edit, Komáromi Erzsébet Katalin írásai), melyek a Belső-Ferencvárosban nyílt galéria első színpompás gyűjteményét felvonultatva a művészeti helyek, margón élő alkotók, integráló erők és formák jelentőségéről is szólnak. A katalógus és a galéria vállalását bemutató további művészeti esszék (Dr. Rigó Péter, Tóth Eszter írásai) mindezek képi és szimbolikus érzékenyítésével gazdagítják-színesítik a kiadványt, s a mintegy negyven oldalnyi képanyag tíz alkotó színvonalából nyújt meggyőző képet. Képét és élményét annak, hogy a megértő kegyelem, az elfogadó belátás, a színben sugárzó önkifejezés nemcsak terápiás cél, alapítványi feladat vagy műpiaci jelenléttel kecsegtető nemzetközi hírű kezdeményezés lehet, hanem épp annyira szuverén művészeti különbségekre nyitott érzéki program is. Elszigetelt alkotók közös galériájának nemzetközi rangra esélyes mutatkozása, mely a mentális zavarokkal küzdők sokszor idegenkedve tekintett (outsider) világát az „insider társadalom” felé ágaztatja vissza. Színeke fonva, formákba öltve, tárt kaput nyitva a másként-lét katarzisa felé.

Szintér a nem-hely is

Helyek emléke, a *történelem szimbolikus tereinek* közkinccsé válása („helyek” és „nem-helyek” viszonya, miképpen Marc Augé könyve korszakos figyelmet ébresztett a jelentésszerű terek és helyek, valamint az ezek hiányában átélhető közösségi terek dimenzióiról 1992-ben), illetve e kisajátítási folyamatnak akadályoztatása talán folytonos drámai epizódja a mindenkorai politikai és közérzeti harcoknak...²⁴³

Augé alapművé vált opusza a társadalmi szcénák és személytelenné vált kapcsolati kultúrák, lét-dimenziók és univerzumok identitás-hiányos világainak kötődési esélyeit faggatja. Retorikai és szcenikai elemekkel bánik átértelmező gesztusok formájában a közös terekkel (metró, repülőtér, bevásárlóközpont, érdektelenné lett történelmi közterek), s a tér depersonalizáltsága, univerzális protokolláriumai

izgatják, ha meg az átélés hiánya és megtörténte, jelentéstulajdonítás és a személytelenné válás mint információ domesztikálása is. Augé retorikai erőterében keresi a megértés határait, rálel a kötődés esélyeire vagy lehetetlenségeire, a külsővel párhuzamosan megképződő belső határok tágításának perspektívájára: „Az ember akkor érzi otthon magát, ha jól érzi magát abban a retorikában, amelyen a hasonló háttérrel rendelkező emberekkel osztozik. [...] Egy ember retorikai területe akkor ér véget, amikor beszélgetőpartnerei már nem képesek megérteni azokat az érveket, melyeket tettei magyarázatára felsorakoztat, sem a sérelmeket, melyeket megfogalmaz, sem a csodálatot, amit kifejez. A szürmodernitás világában az ember egyszerre mindenhol és sehol sem érzi otthon magát: a határázónák vagy a határörgrófságok sohasem vezetnek teljesen ismeretlen világokba. A szürmodernitás teljes kifejeződése természetes módon a nem-helyekben valósul meg”. A város és a természet közötti nem-helyek, ipari zónák és összemert belvárosok, hegyek és történelmek közötti intimitások „átjáró” mivolta, intermediális létformája magát a folytonos utazást, s szereplőjét, az átutazó kívülállót idézi, környezetében a szintelen átlagemberek közé olvadt tömegességgel tölti ki az idő és tér és Én dekollektivizált szféráit, mindezek mértékromlását és elporlását, a sodró események nyomában maradt megszokottságot és mérték-nélküliséget. Idegen arcok lesznek (újságfotóról, celeb-híradásokból, fikciós világokból) szinte közeli ismerőseinkké, miközben önismeretünk satnyul, érdektelenné válik, reflektálatlan marad. A dráma épp az, hogy ebben a szcénában az egyéni jelentésgenerálás szándéka főiránnyá lett, az én-kiteljesítés elvárásá – de elvész időközben a valós világismeret, a szomszéd ismerete, a családtag vagy munkatárs respektusa, a tényleges kötélekek funkciója. Elég már, ha „info” van valamiről/valakiről, s hihető, hogy „tudjuk”: ezek a technológiák nem ellenünk, hanem értünk vannak, hogy az ego még nem vált mindenben az uniformizált körülmények áldozatává. S ha a sodrás gyorsul, ha a tér már antropológiai értelemben nem-hely lesz, az identitás-közlések vallási-társadalmi-politikai-gazdasági tartalmi épp azt veszítik el, ami létük utólagos magyarázatában idői és történelmi volt. A nem-hely átmenetisége (metrócsarnok, orvosi rendelő, váróterem, iroda-épület) nem enged identitást, sem viszonyokat, sem históriát, az otthonosság itt emberfosztott állapotra fut ki, szinte „helyeken-kívüli helyekké” válnak az örökérvényűségű érdektelenségben. Viszont az emlékezet helyeit (emlékművek, temetők, múzeumok,

243 Augé, Marc 1992 *Non-Lieux. Introduction à une anthropologie de la surmodernité*. Éditions du Seuil, Paris. /magyarul: *Nem-helyek. Bevezetés a szürmodernitás antropológiájába*. (Elmegyakorlat. Műcsarnok-könyvek 11.) Műcsarnok Nonprofit Kft., Budapest, 2012./ A témakör árnyaltabb körvonalait rögzítő forrásfeltáró nyilvános beszélgetés: <https://www.youtube.com/watch?v=CTUqjOFjVuU>

templomok) elnyomják, a tér illetően szűkülése vagy hatalmi átigazítása az átélhetőség és elrendezett térbeliség biztonságát sem nyújthatják immár. Ezek a modern városokban másodlagos környezetként minősíthető „ésszerűségeket” immár a szürmodernitás korának új mértékegységei, amelyben a jelen fogalma is emlékezet-hiányos pótlékokkal szolgál, s az antropológiai perspektíva épp abban áll, mennyire maradunk képesek a múlt helyeivel azonosulni, társulni, helyünket megnevezni, közösségeinkre rátalálni, szembeállva a személytelenítő shopping-centerek életteli kietlenségének hétköznapi senkijeivel.

Augé a mind tömegesebben újratermelt, mindennaposan gyarapított nem-helyek, jelentéktelenségükben is foszló megnevezhetetlenségekké vált színterek kietlen fölcicomázottságának és álságainak átélőjét tekinti a másodlagos környezet szereplőinek. Persze szerinte sem tűnik el az emlékhely, az antropológiai értelemben átélt közösségi hely, a magány mint jelenség, a modernség végtelen lenyomatainak színeképe. A nem-helyek szinte kreált

módon nem-helyekként jönnek létre, átmeneti és önálló létezésre alkalmatlan térként. Fogyasztói helyek, szövegek, retorikai cselek olykor, alig többek, de semmiképpen sem mitikus történetet idéző, képzelteket éltető, utópiákat szimbolizáló alakzatok. A „magány antropológiájának” jövő keretei inkább, az élmény- és eseményhajhászó átmeneti lények „átlagos” mibenlétét közelebbről is kreatívan megformáló rákérdés esélyei. Esélyei, mert még csak zárfa, magunk-kreálta szimbolikus erődítmény védő karja veszi körül a valódi helyeket és tényleges kapcsolatokat...; esélyei a depressziós létet elkerülni képes akaratlagos Énnek, melyek számára az átélés még fontosabb, mint a látszat és a színes pokol...; s esélyei annak a dramaturgiának, melynek révén az „átlagba” bevonódni csak annyiban kötelező, amennyiben a terek és tartalmak tudatos irányítását, mentális kontrollját kizárólag azokra bízjuk, akik ennek kíméletlen mérnökeiként átszínezik világainkat vagy egybeszűrkítik azokat.